

EBREJU VĒSTURE LATVIJĀ UN HOLOKAUSTS

Latvija nekad nav bijusi etniski viendabīga teritorija. Atrodoties starp diviem lieliem etniskiem masīviem – ģermāņiem un slāviem un esot tirdzniecības ceļu krustcelēs, baltu kultūras pārstāvji Latvijas teritorijā vienmēr bijuši ciešā kontaktā ar citu etnisku grupu pārstāvjiem. Viena no šīm etniskajām grupām bija ebreji, kas laika gaitā bija pakļauti reliģiskam, kā arī nacionālam naidam un diskriminācijai, kuru lielākais kāpinājums tika piedzīvots Otrā pasaules kara laikā, kad nacistu ideoloģisko mērķu izpildes rezultātā, Eiropā tika nogalināti aptuveni 6 miljoni ebreju. Tas uzskatāms par vienu no briesmīgākajiem cilvēktiesību pārkāpumiem pasaules vēsturē.

/izmantots mācību-metodiskais materiāls „Latvijas mazākumtautības 20. gadsimtā”/

1. uzdevums. Noskaties filmas “Pretrunīgā vēsture” fragmentu (0:15-0:26) un atbildi uz jautājumiem!

1. Kādas izjūtas Tevi pārņēma pēc filmas fragmenta noskatīšanās?

2. Ko Tu gribētu pajautāt vai pateikt Eduardam Andersam?

JĒDZIENI

2. uzdevums. Izvēlies un pieraksti katrai definīcijai atbilstošo jēdzienu!

HOLOKAUSTS	ANTISEMĪTISMS	OKUPĀCIJA	BOĻŠEVIKI	GETO
PROPAGANDA	NACISMS jeb NACIONĀLSOCIĀLISMS		RASISMS	IDEOLOĢIJA
	ŽĪDI	ĀRIEŠI	KOLABORACIONISTI	
JĒDZIENS	DEFINĪCIJA			
	Politisko, tiesisko, morālo, estētisko, reliģisko un filozofisko uzskatu un ideju sistēma			
	Ideoloģija, uzskats, ka viena rase ir bioloģiski pārāka, labāka par citām, akcentē noteiktas bioloģiski mantotas, nepārvaramas cilvēku iezīmes, izmantojot tās cilvēku nošķiršanai			
	Padomju Savienības valdošās partijas pārstāvji. Nacisma propagandā boļševiki bieži vien tika saistīti ar ebrejiem, kas tika izmantots naida kurināšanai pret ebrejiem, atsaucoties uz Padomju Savienības izdarītajiem noziegumiem.			
	Pret ebrejiem vērsts nacionālais un reliģiskais naidis			
	Nacistu apzīmējums "augstākajai" rasei, kas vienīgā spējīga veidot kultūru un sasniegt civilizācijas kalngalus. Šai grupai tika pieskaitītas praktiski visas Eiropas tautas, tomēr tās visas netika uzskatītas par vienlīdz "vērtīgām". Raksturīgās fiziskās pazīmes - specifiska galvaskausa un deguna forma, spēcīga un slaida miesasbūve, zilas acis un blondi mati.			
	Citas valsts teritorijas sagrābšana ar bruņotu spēku un savas pārvaldības ieviešana tajā			
	Tādi cilvēki, kas sadarbojas ar okupantiem, okupācijas režīmu.			
	Radikālu ideju kopums Vācijā 20. gadsimta 1. pusē, kas balstījās uz rasu un antisemitiskās teorijas pamatidejām. Nacionālsociālistiskās vācu strādnieku partijas (1919–1945) ideoloģija, politika un praktiskā darbība			
	Uzskatu, ideju, zināšanu sistemātiska izplatīšana, izskaidrošana un pamatošana nolūkā ar pārliecināšanu iegūt piekritējus			
	Šādi Latvijas teritorijā sauca ebrejus līdz 2. pasaules kara beigām. Kara laikā ar šo vārdu izveidojās negatīvas asociācijas, jo tas tika izmantots nacistu antisemitiskajā propagandā.			
	Nacistiskās Vācijas un tās okupēto teritoriju ebreju noņemšanas vietas pilsētās			
	Ebreju masveida iznīcināšana, ko 1939.-1945. gadā veica nacisti			

DZĪVE PIRMS HOLOKAUSTA

3. uzdevums. Izlasi tekstu fragmentus par Latvijas ebreju vēsturi un atbildi uz jautājumiem! /izmantoti muzeja "Ebreji Latvijā" materiāli/

Pirmās ebreju apmetnes radās Kurzemē 16. gs. beigās. Kurzemes hercogi atbalstīja ebreju pārceļšanos, jo viņiem vajadzēja aizņēmumus un cilvēkus, kas bija spējīgi pārvaldīt finanšu lietas. Iepriekšējos gadsimtos ebrejiem nebija atļauts nodarboties ar zemkopību, tāpēc tie pildīja citu jomu amatus – finanšu sfērā, zinātnē, amatniecībā, juvelierizstrādājumu izgatavošanā u.c. Ebrejus periodiski skāra arī citi ierobežojumi – tiem atļāva dzīvot tikai konkrētās vietās, kuras sauca par nometinājuma joslām, ebreju tirgotājiem bija jāmaksā pat divas reizes lielāki nodokļi nekā citu tautību pārstāvjiem, tika ierobežota to iespēja iegūt augstāko izglītību, strādāt valsts iestādēs. 19. gs. demokrātiski noskaņotie latvieši (Krišjānis Valdemārs, Augusts Deglavs, Rūdolfs Blaumanis, Rainis u. c.) ar simpātiju izturējās pret ebrejiem un bija pret antisemitismu.

1. Kāpēc, Tavuprāt, demokrātiski noskaņotie latvieši izturējās pret ebrejiem pozitīvi?

Latvijas Neatkarības karā (1918-1920) piedalījās vairāk kā tūkstotis ebreju karavīru un virsnieku. Četriem par izcilu drosmi pasniegts augstākais militārais apbalvojums – Lāčplēša ordenis, vienpadsmit – Triju Zvaigžņu ordenis. Būdami neatkarīgās Latvijas pilsoņi, ebreji izrādīja lielu politisko aktivitāti. No 1922. līdz 1934. g. Saeimā tika ievēlēti no trim līdz sešiem ebreju partiju deputātiem, arī pilsētu pašvaldībās ievēlēti ebreju deputāti.

2. Par ko liecina šīs ebreju aktivitātes Latvijas valsts nostiprināšanā?

Latvijā antisemitisms tika ierobežots gan demokrātijas laikā (1920-1934), gan Ulmaņa autoritārā režīma laikā (1934-1940). Latvijā darbojās vairāk nekā 80 ebreju skolas, kur tie varēja apgūt gan jidišu (ebreju valodu), gan latviešu valodu. Attīstījās arī ebreju prese un ebreju reliģiskās kopienas (ap 200). Ebreju kopiena nebija viendabīga - daži bija parasti strādnieki, daži bija ļoti turīgi rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumu īpašnieki, arī ārsti un juristi. Daļa pievērsās radošajām profesijām – bija aktieri, mūziķi.

3. Ar ko ebreju dzīve 20. gs. starpkaru perioda Latvijā atšķīrās no iepriekšējiem gadsimtiem?

PROPAGANDA

4. uzdevums. Apskati nacistu propagandas materiālus un atbildi uz jautājumiem!

Fragments no laikraksta "Tēviņa" 1941. gada 15. jūlija numura raksta "Žīdiem – žīdu vietu!"

Lielvācijas Vadonis un Latvijas atbrīvotājs Ādolfs Hitlers savā grāmatā *Mein Kampf* kādā vietā saka: „Žīds ir un paliek tipiskais parazīts, liekēdis, kas līdzīgi kaitīgam bacilim, izplatās arvien vairāk, kolīdz augsne tam labvēlīga.“

Tāpat kā dzīvniekiem mēs ierādām vietu kūtiņās, aizgaldos un, ja vajadzīgs, arī krātiņos, tāpat pienācīga vieta ierādāma arī Latvijas postītājiem, dzīvnieciskā instinkta pārņemtajiem un plēsoņu morālē dzīvotājiem žīdiem. Viņu vieta ir ārpus cilvēciskās sabiedrības, lai viņu tuļums neapdraudētu un neapgānītu to cilvēku jūtas, kam tuva ir kultūra, gaisma, reliģija.

Nākošo rīkojumu Liepājas žīdiem deva vācu komandantūra. Tanī noteikts, ka visiem žīdiem un žīdītiem (mazos ingeļus ieskaitot) jāpiestiprina savām drēbēm krūšu un mugurpusē labi saredzamas pazišanas zīmes — drēbes gabali dzeltenā krāsā, ne mazāki par 10×10 cm. (Atcerēsimies, ka arī latviešu folklorā dzeltēnā krāsa apzīmēta par viltības pazīmi, kas tā tad žīdiem īsti piemērota.) Tas pats rīkojums arī nosaka, ka iepirkšanās žīdiem atļauta no plkst. 10—12, bet dzīvokļus tiem var atsāt tikai no 10—12 un no 15—17. Sabiedriskos darbos neno-
darbinātie žīdi nedrīkst pārejā laikā atrasties uz ielām. Apstādījumu un jūrmalas apmeklēšana visiem žīdiem Liepājā aizliegta. Sastopot formas tērpā vāciešus, žīdiem jāatstāj ietnes. Katra veida satiksmes līdzekļu lietošana žīdiem aizliegta.

1. Kā šajā rakstā vērtēts Ādolfs Hitlers?
2. Kam ebreji tika pielīdzināti?
3. Kā un ar kādiem argumentiem nacisti mudināja latviešus izstumt ebrejus no sabiedrības?
4. Kā ebreji tika ierobežoti?

Antisemitiskās propagandas plakāts

1. Kādas vērtības tika izceltas nacistiskajā propagandā?
2. Kādas atšķirības Tu saskati ebreja un latviešu ģimenes attēlojumā?

NOZIEGUMS

Nacistu okupācijas sākumā pilsētās ebrejus skāra daudzi ierobežojumi, bet lauku reģionos sākās slepkavības. Lielākajās pilsētās tika izveidoti geto – ebreji tika izolēti no sabiedrības un izmantoti kā vergu darbaspēks. 1941. gada nogalē nacisti organizēja ebreju masu iznīcināšanas akcijas, pēc kurām kopumā dzīvību zaudēja 70 tūkstoši Latvijas ebreju un 20 tūkstoši no citām valstīm ievesto ebreju. Lai arī šīs akcijas bija pilnībā nacistu organizētas, bija arī latvieši, kas tajās piedalījās.

5. uzdevums. Attēlā redzams brīdinājums divās valodās (vācu un latviešu) uz Rīgas geto žoga: “Uz personām, kuras kāps pāri žogam vai mēģinās caur žogu dibināt sakarus ar geto iedzīvotājiem, tiks šauts bez brīdinājuma.” Atbildi uz jautājumiem!

1. Ar ko cilvēki riskēja, cenšoties palīdzēt ebrejiem?

2. Kāpēc brīdinājums bija gan vācu, gan latviešu valodā?

6. uzdevums. Apskatī izstādi “Rubula 1941” un papildini teikumus!

(Saite uz izstādi: <http://okupacijasmuzejs.lv/rumbula/>)

30. novembrī ebrejus izdzina no viņu mītnēm Rīgas geto. Vācu SD komandētas un vācu un latviešu kārtības policijas apsargātas 12 kolonnas, ar 1000 ebrejiem katrā, ar kājām aizdzina uz 10 kilometrus attālo Slepkavas nogalināja ebrejus no apmēram 2 metru attāluma ar lodi Todien pavisam noslepkavoja ap cilvēku.

8. un 9. decembrī Rumbulā iznīcināja pārējos vēl dzīvos ap 12 000 Rīgas geto ebreju. Pēc Rumbulas akcijas dzīvi palika tikai 4500-5000 Rīgas ebreju. Pēc masu iznīcināšanas akcijām Daugavpilī un Liepājā, okupētās Latvijas teritorijā dzīvi palika tikai ap 6000 ebreju.

7. uzdevums. Attēlā redzama t.s. Arāja komanda, kas piedalījās holokausta īstenošanā un kaujās pret padomju partizāniem. Kopumā tā atbildīga par aptuveni 26 tūkstošu cilvēku slepkavībām. Kā Tev šķiet, kas motivēja cilvēkus sadarboties ar nacistu okupācijas režīmu un veikt noziegumu?

Manuprāt, cilvēki sadarbojās ar nacistu okupācijas režīmu un veica noziegumus, jo

GLĀBĒJI UN MALĀ STĀVĒTĀJI

Lielākā daļa iedzīvotāju ir uzskatāma par malā stāvētājiem - par tādiem, kas nepiedalījās ebreju iznīcināšanas akcijās, bet arī neiestājās pret tām. Neskatoties uz to, ka jebkāda sadarbība ar ebrejiem nacistu okupācijas laikā varēja nozīmēt arestu vai nošaušanu, Latvijā bija cilvēki, kas ebrejiem palīdzēja, izglābjot viņus no bada un nāves. Latvijā ir zināmi 646 ebreju glābēji un 790 glābšanas gadījumi – 576 cilvēki tajos izdzīvoja, bet 214 tika atrasti un nošauti. Viens no šiem glābējiem bija attēlā redzamais Žanis Lipke, kura darbība atspoguļota arī 2018. gada spēlfilmā „Tēvs Nakts”. Vairāk informācijas par Žani Lipki var iegūt biedrības “Žaņa Lipkes memoriāls” mājaslapā: <http://www.lipke.lv/> .

Holokausta memoriālais komplekss un izglītības centrs “Yad Vashem” Izraēlā cilvēkiem, kas, neprasot atlīdzību, riskējuši ar savu dzīvību un glābuši ebrejus, piešķir titulu “Taisnīgais starp tautām”. Latvijā šo titulu, kā arī attēlos redzamo goda rakstu un apbalvojumu saņēmuši 136 cilvēki.

8. uzdevums. Pabeidz teikumus!

Manuprāt, lielākā iedzīvotāju daļa bija malā stāvētāji, jo...

Es domāju, ka cilvēki gribēja palīdzēt ebrejiem, tāpēc, ka...

Es uzskatu, ka ebreju glābējiem piemita šādas rakstura īpašības:

DZĪVE PĒC HOLOKAUSTA

Pēc kara, apzinoties pieredzēto cilvēktiesību pārkāpumu un lielos cilvēku skaita zaudējumus, aktualizējās cilvēktiesību jautājums. 1948. gada 10. decembrī Parīzē tika pieņemta ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija, par kuru nobalsoja 48 valstis. Tas bija pirmais gadījums, kad cilvēktiesību normas tika pieņemtas vispasaules mērogā. Šī deklarācija kļuva par pamatu arī citos starptautisko tiesību aktos - par pilsoniskajām, politiskajām, ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, kā arī par rasu un sieviešu diskriminācijas izskaušanu.

9. uzdevums. Izlasi ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas pirmo pantu un uzraksti savas pārdomas par 2. pasaules kara laikā īstenoto noziegumu - HOLOKAUSTU un gūtajām mācībām – kas jādara, lai nekad neatkārtotos nekas tamlīdzīgs?

Visi cilvēki piedzimst brīvi un vienlīdzīgi cieņā un tiesībās. Viņiem ir dots saprāts un sirdsapziņa, un viņiem citam pret citu jāizturas brālības garā.

10. uzdevums. Noskaidro, vai Tavā dzīvesvietā (novadā, pilsētā, pagastā) atrodas holokausta upuru piemiņas vietas! Kādi ir ebreju nopelni Tava novada/pagasta/pilsētas attīstībā?

PAPILDMATERIĀLI

1. ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija

<http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/tiesibu-akti/ano-dokumenti/ano-vispareja-cilvektiesibu-deklaracija>

2. Latvijas Okupācijas muzejs

Holokausts nacistiskās Vācijas okupētajā Latvijā:

<http://okupacijasmuzejs.lv/lv/latvijas-okupacijas-vesture/nacistiska-okupacija/holokausts-nacistiskas-vacijas-okupetaja-latvija>

3. Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti

18. sējums – Holokausts Latvijā:

https://www.president.lv/storage/kcfinder/files/item_1641_Vesturnieku_komisijas_raksti_18_sejums.pdf

4. United States Holocaust Memorial Museum

Pieejamas virtuālās izstādes, izglītojoši materiāli (to skaitā video un audio), holokausta enciklopēdija: <https://www.ushmm.org/>

<https://www.youtube.com/user/ushmm/playlists>

5. Yad Vashem. The World Holocaust Remembrance Center.

Pieejamas digitālās kolekcijas, pētījumi, izglītojoši materiāli, video un virtuālās izstādes: <https://www.yadvashem.org/>

<https://www.youtube.com/user/YadVashem/videos>

6. Kinofilmas:

“Šindlera saraksts” (Schindler's List)

“Pianists” (The Pianist)

“Tēvs nakts”

“Dzīve ir skaista” (Life is Beautiful)

“Naudas viltotāji” (The Counterfeiters)

“Saula dēls” (Son of Saul)

“Puisēns svītrainā pidžamā” (The Boy in the Striped Pyjamas)

“Anna Franka” (Anne Frank: The Whole Story)

“Ida”

7. Grāmatas:

Valentīna Freimane “Ardievu, Atlantīda”

Elmārs Rivošs “Piezīmes”

Eduards Anderss “Latviešu vidū holokausta laikā”

Frīda Mihelsone “Es izdzīvoju Rumbulā”

Anna Franka “Annas Frankas dienasgrāmata”